הממצא הארכיאוזואולוגי מהתקופה הפרסית מתל יעוז

משה שדה

החומר הארכיאוזואולוגי עובד בשיטת שמיד (Schmid 1972) וון דן דרייש (Von den Driesch 1976) והושווה לחומר מחפירות אחרות. ההתייחסות לחומר הארכיאוזואולוגי מחפירה זו היתה כאל חומר שמקורו באתר חד־שכבתי מהתקופה הפרסית, והוא מוצג בתוצאות שלהלן, למעט הרכיכות הימיות הנדונות אצל סגל, קלטר וציפר (כרך זה). בהתפלגות החומר הובחן בין מין הבא מהחי המבוית לבין מיני הבר. להערכת מספר הפרטים המינימלי נבחן החומר הארכיאוזואולוגי לפי ארבע אמות מידה של עצמות גפיים: גף שמאל וגף ימין, חלק גף עליון (proximal) וחלק גף תחתון (distal).

החומר מהחפירה

ממצא העצמות והצדפות, אשר נאסף מ־11 לוקוסים ו־21 סלים משטח C (L302–304, L306, L308–314), כולל עצמות צאן (Ovis aries/Capra hircus) ובקר (Bos taurus) (ר׳ טבלה 1), עיט (Aquipa) ורכיכות ימיות. טבלות 1–4 משקפות את התפלגות בעלי החיים המבויתים. מן הבר נתגלו עצם שוק ועצם שורש כף רגל אחורית של עיט; הימצאותו של העיט אינה נדירה באזור ומלמדת שהיה לו במקום מזון לקיום. אפשר שהוא מת באופן טבעי או שניצוד. כן נמצאו שרידים של שלוש רכיכות ימיות: ארגמון כהה־קוצים (Murex trunculus [Linné]), נעמית מצויה (Glycymeris violacescens [Lamark]) ופי־הכושי המנומר (Lustularia spurca [Linné]) (ר׳ דיון אצל סגל, קלטר וציפר, כרך זה). הרכיכות שנתגלו באתר מתאימות לאתר הסמוך לים התיכון.

מטבלה 1 עולה כי הצאן דומיננטי באתר. מטבלה 2 עולה כי העצמות שייכות לחמישה פרטים לפחות של צאן ולפרט אחד של בקר. בחפירת רול בתל יעוז בשנת 1981 (שטחים A, D; טל, פישר ורול 2005: 285, 290) נתגלו מיני צאן ובקר מבויתים (290 עצמות צאן [96.02% מהמכלול], 12 עצמות בקר [3.98% מהמכלול]). מהבר נמצאו באותה חפירה שתי עצמות גפיים של עוף לא מזוהה ושרידי שלוש רכיכות ימיות. בטבלה 3 מוצגים להשוואה הממצאים מחפירת רול בתל יעוז.

טבלה 1. התפלגות עצמות צאן ובקר מתל יעוז

מינים / עצמות	צאן	בקר	סה״כ
לסת עליונה	2		2
שמורת העין	2		2
לסת תחתונה	9	1	10
שן טוחנת	44	13	57
שן טרום־טוחנת	16	1	17
שן חותכת	1	2	3
שכמה	2		2
זרוע	9		9
אמה גדולה	13		13
אמה קטנה	5	1	6
שורש כף רגל קדמית	3		3
כף רגל קדמית	1		1
אגן ירכיים	7	1	8
ירך	4		4
שוק	8	1	9
שורש כף רגל אחורית	5	1	6
כף רגל אחורית	2	1	3
גף לא מזוהה	71	10	81
קרסול	5		5
עקב	3		3
פרק אצבע I	13	2	15
פרק אצבע II		3	3
חולית גב תחתון	3		3
צלע	11	1	12
סה״כ	239	38	277
%	86.28	13.72	100.00

טבלה 2. עצמות ימין ושמאל בגפיים של הצאן והבקר מחפירתו של קלטר

מינים		צאן		בקר	
עצמות		ימין	שמאל	ימין	שמאל
זרוע	D	5	4		
אמה גדולה	P	5	2		
אמה קטנה	P		4		1
שורש כף רגל קדמית	P	2	1		
ירך	P	3			
שוק	P	1			
שוק	D	3	1	1	
שורש כף רגל אחורית	P	2	1		
קרסול		2	3		
עקב		3	3		

P = Proximal; D = Distal

טבלה 3. עצמות ימין ושמאל בגפיים של הצאן והבקר מחפירתו של רול

מינים		צאן		בקר	
עצמות		ימין	שמאל	ימין	שמאל
זרוע	D	3	5		
אמה גדולה	P		1		
אמה קטנה	P	2			1
שורש כף רגל קדמית	P	1	1		
ירך	P	2	1		
שוק	P				
שוק	D	2	3		
שורש כף רגל אחורית	P	1	4		
קרסול		3	2		1
עקב		2	5		

P = Proximal; D = Distal

טבלה 4. מספר הפרטים המינימלי במשק החי בתקופה הפרסית באתרי החוף הארץ־ישראלי

מינים / אתרים		צאן	בקר	חזיר הבית	גמל חד־דבשתי	כלב הבית	סוס	תרנגול הבית	סה״כ
אפולוניה	מס׳	5	3	1	1	2	2	2	16
	%	31.25	18.75	6.25	6.25	12.50	12.50	12.50	100.00
תל מיכל	מס׳	7	18	1	1	1			28
	%	25.00	64.29	3.57	3.57	3.57			100.00
תל יעוז	מס׳	9	2						11
	%	81.81	18.19						100.00

מספר הפרטים המינימלי של הצאן לפי החלק התחתון של עצם הזרוע השמאלית (D) הוא 9 (81.81% ממכלול המבויתים), ואלו של הבקר לפי החלק העליון של עצם האמה הקטנה השמאלית (P) הוא 2 (18.19%).

השוואה בין משק החי בתקופה הפרסית בתל יעוז לבין הממצא באפולוניה ובתל מיכל

אם נערוך השוואה בין שלושת המכלולים (טבלה 4) מתל יעוז (המכלול משתי החפירות), אפולוניה ותל מיכל — כולם אתרי חוף בארץ — נוכל לקבל תמונה על יחסי המינים במשק החי בתקופה הפרסית ואולי אף לאפיין אותו. החומר הארכיאוזואולוגי מאפולוניה (Sade 1999) ומתל מיכל (Sade, this volume) כבר פורסם, אך מאז נקבעו אמות מידה חדשות במחקר הארכיאוזואולוגי המאפשרות דיוק רב יותר במסקנות. בטבלה 4 חושבו הנתונים מחדש על פי אמות המידה האמורות לעיל.

יחסי המינים במשק החי יכולים להצביע על שוני בגודל היישובים ובהרכב האוכלוסייה. הימצאותן של עצמות גמל באפולוניה ובתל מיכל מלמדת שליישובים אלה היה קשר עם אזור מרוחק, שלא כמו בתל יעוז. הופעתם הדומיננטית של הצאן והבקר בשלושת האתרים מתיישבת עם יישובי קבע, והשוני ביניהם — בתל מיכל העדפה לבקר, ובתל יעוז ובאפולוניה העדפה לצאן — עשוי להעיד על מרחקו של כר המרעה מהאתר. הימצאות עצמות סוסים באפולוניה מעידה על היררכייה חברתית או צבאית. עצמות העוף באפולוניה מלמדות על גיוון בעולם החי, שלא היה קיים בתל מיכל ובתל יעוז.

הפניות

סגל א׳, קלטר ר׳ וציפר ע׳ כרך זה. מבנה מהתקופה הפרסית בתל יעוז (ע׳זה).

טל א׳, פישר מ׳ ורול י׳ 2005. שרידים פרסיים והלניסטיים בתל יעוז — לזיהויה של גזרה (Gazara) ההלניסטית. בתוך מ׳ פישר, עורך. **יבנה, יבנה ים וסביבתם: מחקרים היסטוריים וארכיאולוגיים**. תל אביב. עמ׳ 259–302.

Sade M. 1999. Faunal remains of the Persian and Hellenistic Periods. In I. Roll and O. Tall eds. *Apollonia-Arsuf, Final Report of the Excavations* 1: *The Presian and Hellenistic Period Pottery* (Tel Aviv University Institute of Archaeology Monograph Series No. 16). Tel Aviv. Pp. 262–268.

Sade M. This volume. The Archaeozoological Finds from Tel Mikhal (Tel Michal).

Schmid E. 1972. *Atlas of Animal Bones for Prehistorians, Archaeologists and Quaternary Geologists*. Amsterdam.

Von den Driesch A. 1976. *A Guide to the Measurment of Animal Bones from Archaeological Sites* (Peabody Museum Bulletin 1). Cambridge, Mass.